

Ковкіна Євгенія Володимирівна,
завідувач лабораторії мистецтвознавчих,
лінгвістичних та психологічних
досліджень Національного наукового
центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України,
кандидат філологічних наук

АКТУАЛЬНІСТЬ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТЕКСТІВ ЮРИДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Місце поняття в термінологічному апараті юриспруденції та його пізнавальні функції неможливо з'ясувати, якщо не брати до уваги два взаємопов'язані чинники: функційно-сміслову навантаження поняття в конкретному юридичному тексті та його теоретичну концептуалізацію і змістову характеристику як об'єкта метамовної рефлексії. Специфіка відношень між теорією наукового поняття та практикою його застосування виявляється по-різному. В одних випадках пізнавальна концептуалізація поняття знаходить своє продовження, радше підтвердження, у роботах прикладного характеру, в інших – тексти юридичного характеру засвідчують більш або менш помітне відхилення від обґрунтованого й декларованого в лінгвістичних концепціях розуміння наукового поняття.

У цьому зв'язку важливо зважати на наявність різного виду помилок у текстах протоколів, угод, договорів, заповітів, договорів позик та ін. Сьогодні питання юридичної техніки активно порушують як юристи, так і філологи, мовознавці, з метою удосконалити діяльність у правовій і юридичній сферах, оскільки різноманітні помилки спричиняють настання шкідливих наслідків. Так, О. М. Бандурка й О. В. Тягло [1], Н. М. Оніщенко [2], А. А. Мельник [3] зосередили увагу на тому, що головним завданням юридичної техніки є викорінення певних дефектів і помилок у нормативно-правових та індивідуальних актах. Варто наголосити, що порушення на граматичному, логічному, поняттєвому рівнях правильності мови може призвести до різного тлумачення як окремого слова, словосполучення, так і тексту документа загалом, що згодом здатне спровокувати неправильне сприйняття окремих положень, прав і зобов'язань сторін договорів, строків виконання умов і положень угод та ін.

Названі вище різновиди текстів документів юридичного характеру дедалі частіше стають об'єктами лінгвістичної експертизи, на вирішенні якої постають завдання зі встановлення змісту понять, лексичного значення слів або словосполучень, застосованих у наданих на дослідження текстах.

Експерт-лінгвіст вирішує поставлені перед ним питання за допомогою спеціальних знань у галузі лінгвістики на основі загальних і окремих норм мови із послуговуванням посібниками, академічними науковими працями, словниками, довідниками й іншими науковими джерелами. Звертаємо увагу, що висновок експерта за результатами таких досліджень не є правовою кваліфікацією: це тлумачення об'єктивного змісту тексту з позиції спеціальних знань у галузі семантико-текстуальних експертних досліджень.

У Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України на основі узагальнення експертної практики лінгвістичних (семантико-текстуальних) експертиз із вирішення завдань щодо надання тлумачень окремим словам і словосполученням у текстах юридичного характеру експерт-лінгвісти виокремили основні аспекти, на які слід звернути увагу під час укладання договорів, угод, контрактів тощо.

По-перше, на вербальному рівні у тексті документа загалом має бути однакове найменування контрагентів, оскільки різне найменування сторін свідчить про відсутність кореляції на поняттєвому рівні щодо найменування сторін у різних положеннях документа. Наприклад, у наданому на дослідженні договорі позики у змісті преамбули й у частинах «Предмет», «Умови договору» зафіксовано назви контрагентів «Позикодавець» і «Позичальник», натомість у змісті частини «Реквізити та підписи Сторін:» застосовано найменування «Сторона 1», «Сторона 2». На основі проведеного логіко-граматичного, семантико-текстуального аналізу наданого на дослідження документа експерт-лінгвіст установив, що у змісті тексту наявна неузгодженість основних понять («Позикодавець», «Позичальник», «Сторона 1», «Сторона 2»), що на вербальному рівні відображено у застосуванні різних найменувань, а також унеможливорює кореляцію, логічну послідовність та узгодженість змісту в контексті всього документа.

По-друге, укладачам текстів юридичного характеру слід дотримуватися чітких визначень основних понять, що стосуються предмета договору, строків виконання, зобов'язань

сторін та ін. Наприклад, лінгвістичному дослідженню підлягали поняття «Акт виконання робіт» і «Акт виконаних робіт», які у змісті наданого на дослідження тексту договору про надання юридичних послуг загалом застосовано паралельно, в однаковому контексті. Натомість на основі словотворчого, граматичного аналізу експерт установив, що дистинктивну (розрізнявальну) функцію в досліджуваних словосполученнях виконують лексеми «виконання» і «виконаних», що індивідуалізують кожне з них. Окрім того, названа семантична відмінність ґрунтується на різному граматичному вираженні. На денотативному рівні обидва слова належать до семантичного поля дієслова «виконувати» і означають «робити що-небудь», але за граматичною формою та способом творення кожне з досліджуваних слів має відмінності, що впливає на їхнє розуміння на лексичному (поняттєвому) рівні.

Шляхом лексико-граматичного і порівняльного аналізу з'ясовано, що у змісті словосполучення «Акт виконання робіт» ідеться про укладання акта робіт, що виконуються або будуть виконаними, а словосполучення «Акт виконаних робіт» означає документ, у якому наведено перелік уже виконаних робіт. Отже, у результаті семантико-текстуального дослідження встановлено, що поняття «Акт виконання робіт» і «Акт виконаних робіт» у тексті договору про надання юридичних послуг є індивідуальними, тобто не є однаковими, тотожними.

Окремо звертаємо увагу на наявність суто лінгвістичних помилок у текстах юридичного характеру, а саме: порушення орфографічних, лексичних, стилістичних, граматичних і пунктуаційних норм сучасної української мови. Такі помилки (неточності) не лише знижують якість документа, а й впливають на загальне розуміння тексту, порушують логічну послідовність загалом і спричиняють до настання небажаних соціальних і юридичних наслідків. Так, на дослідження надійшов текст договору надання послуг від 201 року, у якому зазначено, що строк дії договору припиняється через п'ять років, а в дужках зазначена кінцева дата 2021 рік. Ця помилка свідчить про відсутність кореляції на поняттєвому рівні, що стосувалася строку завершення договору надання послуг. Означене спровокувало виникнення логічних суперечностей і стало підґрунтям судового позову однією з сторін.

Отже, сьогодні завданням лінгвістичної експертизи текстів юридичного характеру є визначення змісту окремих понять, лексичного значення слів або словосполучень;

установлення наявності / відсутності логічної послідовності й узгодженості змісту; виявлення лексичних, стилістичних, граматичних і пунктуаційних порушень норм сучасної української мови, що унеможливають розуміння тексту або деформують його об'єктивний зміст загалом.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М., Тягло О. В. Юридична логіка : підруч. для студ. внз. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків, 2017. 216 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/Yurydychna-lohika_pidruchnyk_O-M-Bandurka_O-V-Tiahlo_2017.pdf.

2. Оніщенко Н. М. До питання про доктринальні юридичні помилки: природа та шляхи подолання. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 2 (29). С. 75–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Checks_2016_2_5.

3. Мельник А. А. Якість закону: теоретико-методологічний та техніко-юридичний аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Київ, 2018. 21 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0418U005440>.

Царьова Ірина Валеріївна,

професор кафедри мовної підготовки
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ, доктор філологічних
наук, професор

ПОЛІЦІЙНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ПЕРСПЕКТИВИ СТАНОВЛЕННЯ

Мова права має особливу логіко-лексичну структуру мовлення, що робить її найважливішим елементом юридичної техніки й способом зовнішнього вираження правових приписів, а також характеризується набором певних лінгвостилістичних параметрів, як-от: офіційність, ясність, точність, однозначність, повнота змісту, логічна послідовність, узагальненість, нормативність, нейтральність, традиційність – які, водночас, є вимогами до сучасного юридичного тексту.

Дослідження сучасного законодавчого дискурсу має певні традиції в українському мовознавстві (наукові праці Н. Артикуци, С. Дорди, А. Загнітка, Н. Руколянської, А. Нелюби, А. Поповського та ін.), утім, динамічний аспект вивчення поліцейної термінології належить до актуальних проблем сучасної лінгвістики. У кожного народу, який створив